

Daling lokale bevolkingsomvang bij een groeiende landelijke bevolking

Bevolkingskrimp is op gemeentelijk niveau in Nederland al meer dan een eeuw vooral een kwestie van bevolkingsverplaatsing door verhuizing. Voornamelijk jonge mensen trekken weg uit economisch minder aantrekkelijke gebieden. Bij een ruimere woningmarkt en minder sociale zekerheid zou de krimp door verplaatsing zeker nog sterker zijn.

Foto: Bernard Mukarubibi (Stock.XCHNG)

demodata

Over 30 jaar wonen er naar verwachting een miljoen mensen meer in Nederland. De bevolking groeit van 16,5 miljoen nu tot 17,5 miljoen, om daarna te krimpen. Dit blijkt uit de nieuwe nationale bevolkingsprognose van het CBS. De prognose uit 2006 veronderstelde een groei tot maximaal 17 miljoen inwoners. De nieuwe prognose ligt vooral hoger doordat we steeds langer leven en doordat er meer immigranten naar ons land komen dan in 2006 werd verwacht. Het aantal inwoners van 65 jaar of ouder stijgt van 2,4 miljoen nu tot maximaal 4,5 miljoen in 2040. Het aantal allochtonen stijgt van 3,2 miljoen nu naar 5,0 miljoen in 2050 (CBS-bevolkingsprognose).

Wat er ook verandert, de bevolking van Nederland blijft voorlopig nog groeien. Van jaar op jaar met de omvang van een gemeente als Woerden en het eind komt pas in 2035 in zicht. In ruim een eeuw tijd is het aantal inwoners van ons land meer dan verdrievoudigd en het aantal huishoudens zelfs bijna vervijfvoudigd. Voor het ruimtebeslag is dat belangrijker dan de bevolkingsgroei, omdat ieder huishouden meer een huis en een auto meer betekent. De grens van zeven miljoen huishoudens is alweer enkele jaren geleden gepasseerd en een groei tot acht miljoen lijkt zekerder dan de kans op een daling van de bevolkingsomvang in de periode tot 2030. Ook in de paar grotere gemeenten waar echt sprake is van een absolute daling van het aantal inwoners (Heerlen en Kerkrade met name) neemt het aantal huishoudens nog maar nauwelijks af. Wel zijn er opvallend veel eenpersoonshuishoudens (meer dan 40 procent). Het zijn steden zonder studenten, maar wel met veel 65-plussers. De nu al sterke vergrijzing van de bevolking zou op wat langere termijn dus wel een versnelling van de daling van de bevolkingsomvang tot gevolg kunnen hebben.

Dubbel perifeer

De bevolkingskrimp doet zich vooral voor in gemeenten met een ten opzichte van de Randstad perifere ligging in een gebied dat ook in het aan-

grenzende land – Duitsland meer dan België – perifeer is en kampt met een dalende bevolkingsomvang. Voor een deel is er overigens ook sprake van een trek van Nederland naar Duitsland en België. Voor een lagere prijs zijn daar betere huizen gemakkelijker verkrijgbaar en de koper mag de belastingtechnisch gunstige Nederlandse hypotheekregelingen meenemen. Beide landen behoren tot het Euro- en Schengengebied. Dat maakt de dagelijkse migratie over een afstand van vaak niet meer dan enkele kilometers (Maastricht – Lanaken, Heerlen – Aken) probleemloos.

Voor gemeenten is krimp voor een belangrijk deel verplaatsing. Jonge mensen vertrekken uit gebieden waar voor hen geen studiemogelijkheden of te weinig kansen op werk zijn. Op de keper beschouwd is het misschien zelfs wel juist om te zeggen dat de krimp in de perifere gebieden kleiner is dan objectief gezien mogelijk zou zijn. De werkloosheid in deze gebieden is hoger en structureler van aard dan gemiddeld in Nederland. Verworven rechten op het gebied van de sociale zekerheid en de ten opzichte van de meest welvarende delen van het land gemiddeld betere huisvesting verminderen in geval van werkloosheid zeker bij de wat ouderen de druk om elders opnieuw emplooi te zoeken. Anders gezegd, zonder de zekerheden van de verzorgingsstaat zou in een groter aantal gemeenten sprake zijn van meer bevolkingskrimp dan nu het geval is. De migratie in de richting van de Randstad zou nog groter zijn dan hij nu al is.

Beperkte gevolgen

De Raad voor het Openbaar Bestuur en de Raad voor Financiële Verhoudingen zijn in het adviesrapport 'Bevolkingsdaling' (2008) nagegaan wat voor de betrokken gemeenten de financiële gevolgen zijn van bevolkingskrimp. Die blijken nogal mee te vallen. Het meest duidelijk is dat de behoefte aan basisscholen nog wat sneller dan elders kleiner zal worden, terwijl door het grotere aandeel ouderen in de bevolking de behoefte aan thuiszorg in de komende jaren fors zal stijgen. Het draagvlak voor de algemene voorzieningen vermindert nauwelijks. Een stad als Heerlen blijft in het kader van het 'Parkstad'-concept regionaal een belangrijke functie vervullen als winkel-, zorg- en cultuurcentrum. Maastricht krimpt vooral omdat de stad geen ruimte heeft om binnen de eigen grenzen en in eigen land nog te groeien. De

Foto: Lize Rixt (Stock xchng)

aantrekkingskracht van de stad zelf blijft onverminderd groot.

Bij alle fascinatie voor de daling van het aantal inwoners op het niveau van enkele individuele gemeenten wordt wel eens vergeten dat juist veel nieuwe en door nieuwbouw groeiende steden zich geconfronteerd zien met ten dele dezelfde problemen. Grote steden als Almere en Zoetermeer zien jongeren wegtrekken naar steden met hoger onderwijs en een echt uitgaansleven. Buiten de Randstad is voor paren vestiging vaak niet aantrekkelijk, omdat er lang niet altijd voor beide partners geschikte banen beschikbaar zijn. Naast een absolute krimp is er dus ook een relatieve krimp: het inwoneraantal wordt dan niet minder, maar de verdeling naar leeftijd en levensfase verandert in een voor de toekomst van de gemeente ongunstige zin.

Voor altijd weg

Wie uit een zwakkere regio is weggegaan keert meestal niet terug. Afgezien van een enkel landschappelijk aantrekkelijk plattelandsgedebied is in deze regio's meestal ook weinig te verwachten van een overgang in de huizenmarkt naar een verhoging van het aanbod van tweede woningen. Juist door de daling van de huishoudensgrootte komen er maar weinig huizen vrij. Waar dat wel het geval is, sluit het aanbod niet aan bij de toch al beperkte vraag. Voor het tweede huis bestaat bovendien geen gunstige fiscale regeling meer. Begrijpelijkerwijs wordt in de regio's waar de bevolking krimpt dan ook vooral gekeken naar mogelijkheden om in het bijzonder de voorraad aan huurwoningen geleidelijk te verkleinen en te verbeteren. Het idee om met een geherstructureerd aanbod en een passend zorgconcept ook ouderen uit andere regio's tot een verhuizing te kunnen verleiden, lijkt niet erg levensvatbaar. Ouderen verhuizen niet graag en zeker niet zomaar. De behoefte aan zorg en een aangepaste woning kan een belangrijke drijfveer zijn, maar dat wordt altijd afgewogen tegen de wens om in een vertrouwde omgeving en liefst ook dichtbij de kinderen en kleinkinderen te blijven.

Van Randstad naar 'Handstad'

Ondanks het bestaan van de Europese Unie valt zowel in Nederland als in Duitsland en België op dat er juist sprake is van een voortgezette vestigingsconcentratie op het niveau van de eigen natie. In de buurlanden doet die zich uiteraard vooral op deelstaatniveau (Vlaanderen, Nordrhein-Westfalen, Niedersachsen) voor, maar het proces is overal hetzelfde. In Limburg zijn de sociale en culturele verschillen met de burens zelfs eerder groter dan kleiner geworden. Het Rheinland wordt 'Duitsers' en Limburg wordt 'Nederlandser'. Dat is de invloed van en vanuit de Randstad, die ook steeds meer een 'Handstad' aan het worden is. Vooral langs de grote verbindingswegen ontwikkelen zich vanuit de kern – de 'handpalm' – vingersgewijs-urbane concentraties. In feite reikt de noordvleugel van de Randstad nu al tot enerzijds Alkmaar en anderzijds Amersfoort en Zwolle. Naar het oosten verlengt de as Den Haag–Utrecht zich steeds meer tot Arnhem en naar het zuiden is er

Foto: Roger Waleson (Stock.XCHNG)

de Brabantse stedenrij, die al tot Eindhoven-Helmond loopt. Een uitbreiding naar het westen is uiteraard niet goed mogelijk en daarom is 'inbreiding' van de Randstad in wat nu nog het 'groene hart' heet nauwelijks te stoppen.

De economische ontwikkeling bepaalt voor een belangrijk deel de sociale en culturele ontwikkelingsmogelijkheden, variërend van volkshuisvesting en onderwijs tot recreatie en cultuur. De bevolking antwoordt daarop met selectieve krimp en groei: de migratie is vooral centripetaal en nationaal.

Prof. dr. P. Schnabel, directeur Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en universiteits-hoogleraar aan de Universiteit Utrecht;
e-mail: p.schnabel@scp.nl

demodata

Het aandeel 65-plussers in de Nederlandse bevolking gaat de komende jaren snel stijgen van 15 procent nu tot naar verwachting 26 procent in 2040. Deze stijging kan gevolgen hebben voor de pensioenuitgaven en de bekostiging van de AOW. Nu behoren op elke 65-plusser nog vier mensen tot de potentiële beroepsbevolking van 20 tot 65 jaar. In 2040 zullen dat er twee zijn. Het aantal 80-plussers stijgt van 0,6 miljoen nu tot 1,7 miljoen in 2050. Het is te verwachten dat de behoefte aan ouderenzorg door deze stijging zal toenemen. In 2050 zal tien procent van de bevolking ouder dan 80 zijn, nu is dat nog vier procent (CBS-bevolkingsprognose).

De sterke groei van het aantal ouderen en hoogbejaarden komt doordat de eerste babyboomers binnenkort 65 worden. Ook speelt mee dat we steeds langer leven. De komende decennia loopt de levensverwachting voor mannen nog met vijf jaar en voor vrouwen met drie jaar op. In 2050 zullen mannen dan een levensverwachting hebben van 83,2 jaar en vrouwen van 85,5 jaar (CBS-bevolkingsprognose).

In de afgelopen eeuw is het aantal mensen dat al op jonge of middelbare leeftijd overlijdt sterk afgenomen. De toekomstige stijging van de levensverwachting komt vooral doordat ouderen steeds langer in leven blijven. De resterende levensverwachting van mannen op hun 65ste is nu 17 jaar en van vrouwen 21 jaar. Tot 2050 wordt een stijging met ruim drie jaar voor mannen en twee jaar voor vrouwen voorzien. De oudere levensfase wordt zo een steeds belangrijker deel van de levensloop (CBS-bevolkingsprognose).

Foto: www.skyscraper.com – Vinex, Meerhoven

